Rozdział 8

KOŚCIÓŁ I PARAFIA W KUCHARACH KOŚCIELNYCH

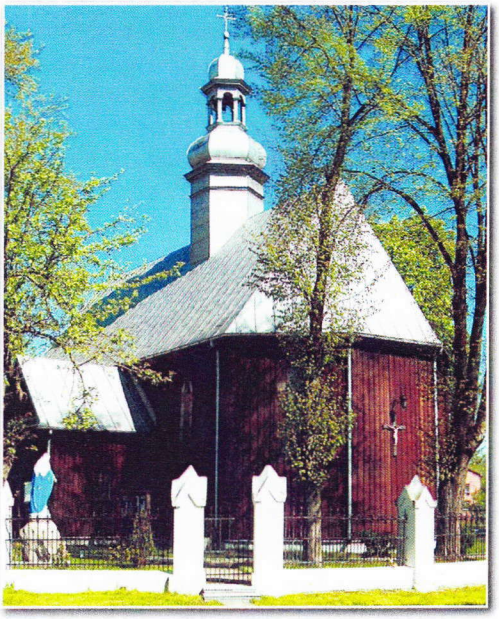

Kościół w Kucharach Kościelnych [7]

Powstanie parafii w Kucharach Kościelnych, wiąże się z rozpowszechnieniem chrześcijaństwa na tereny wiejskie. Była to podstawowa jednostka organizacyjna Kościoła katolickiego. Ziemia konińska należała do Archidiecezji Gnieźnieńskiej, a tym samym nowopowstały kościół i parafia w Kucharach. Świątynia była centralnym miejscem w parafii, istnienie kościoła pozwalało na utworzenie nowej parafii. Powstanie świątyni było uzależnione od zgody właściciela, do którego dany teren należał, oraz od władzy kościelnej. Władza kościelna wydawała zgodę na budowę kościoła, nadawała prawa majątkowe i parafialne. Fundator kościoła był tzw. kolatorem i do niego należało prawo patronatu, czyli remonty, finanse oraz prezenty – wyboru duchownego na proboszcza (plebana). Parafia początkowo obejmowała swym zasięgiem zaledwie kilka wsi, w których zamieszkiwało po kilka rodzin. W tym czasie parafie wiejskie na ziemi konińskiej liczyły około 200-300 wiernych. W XIV w. duchownego który zarządzał

parafią nazywano plebanus-plebanem, dopiero po Soborze Trydenckim nakazano nazywać duchownych kapłanami.

W Kucharach od połowy XIV w. istniał już kościół i parafia. Pierwsza wzmianka potwierdzona w dokumencie (KDW z 1377 r.) Marco Vicaro Gniezniensi et Stanislao plebano in Cuchari w Konińskiem, jest w nim mowa o Marku, wikariuszu gnieźnieńskim i Stanisławie, księdzu w Kucharach rejonu konińskiego.

Najstarszy opis uposażenia parafii zachował się w księdze uposażeń arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z początku XVI stulecia. Cenne informacje o dziejach parafii przynoszą liczne wizytacje archidiakonatu gnieźnieńskiego oraz dekanatu konińskiego, które zachowały się w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie oraz Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Najstarsza z nich została spisana w latach 1608-1609 przez archidiakona gnieźnieńskiego Wincentego a Seve. Kilka opisów kościoła parafialnego i uposażenia miejscowego duchowieństwa szczęśliwie przetrwało zawieruchy dziejowe i znalazło się w prywatnych zbiorach. Są to opisy z XIX stulecia, z okresu kiedy rozpoczął się proces likwidacji (supresji; kasaty) opactwa cysterskiego w Lądzie nad Wartą, skasowanego mocą decyzji papieskich i biskupa włocławskiego w 1819 r. Wśród odnalezionych materiałów zachowały się także księgi metrykalne parafii Kuchary Cerkiewne od 1699 r. do schyłku XVIII stulecia[8]. Szczęśliwie ocalałe materiały historyczne ukazują ten proces bardzo wyraziście. Przejawia się to w walce kościoła o zachowanie części uposażenia, które prawne gwarancje uzyskiwało w minionych stuleciach.

Dokładniejszy opis uposażenia parafii Kuchary zachowany w wizytacji archidiakona Wincentego a Seve to najstarsza wizytacja kanoniczna tutejszej parafii oraz kościoła p. w. Wszystkich Świętych.

Parafię i kościół parafialny pod wezwaniem Wszystkich Świętych erygowano w XIV w. W 1449 r. znajdziemy o nim informację i opis, że miejscowy pleban, Jan z Kuchar, wniósł pozew przeciw Jakubowi Grabieńskiemu, dziedzicowi Grabienic i Smołce, dziedzicowi z Modlibogowic, o należne mu dziesięciny, które poprzednicy jego od dawna spokojnie i bez przeszkód pobierali. W opisie według Adolfa Pawińskiego w 1507 r. do parafii należały wsie; Kuchary, Święcia, Główiew, Zarzew-major, Zarzew-minior, a kolatorem kościoła był Piotr Grodziecki.

W 1521 r. przeprowadzono wizytację parafii, którą opisano ze szczegółami i z uposażeniem. W opisie wspomina się również o kościele, jako drugi z kolei był to kościółek ubogi z czterema ołtarzami": 1 – Wszystkich Św., 2 – NMP, 3 – Św. Bartłomieja, 4 – Św. Rocha.

Spis przeprowadzono na polecenie (Joanis de Loser Arch. Episkopi Gniezniensis) – Jan Łaski arcybiskup Gnieźnieński. W opisie z 1521 r. jest wzmianka o tym, że wieś Święcia pozostaje w parafii Kucharskiej, lecz pod jurysdykcją cystersów w Lądzie nad Wartą.

[8] Materiały te zdigitalizowano i przeznaczono do publikacji w zasobach Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej.

W starych aktach wizytacyjnych z XVII w. wyczytać można, że Kuchary były własnością szlachecką, miały kościół drewniany pod wezwaniem Wszystkich Świętych, którego proboszczem był Jan Zaleski. Obok świątyni stała drewniana dzwonnica z trzema dzwonami, dom dla organisty i szkoła parafialna. W okresie reformacji kościół w Kucharach był w rękach protestantów, bądź też miejscowy dziedzic przeszedł na protestantyzm. W aktach wizytacyjnych z tego okresu jest mowa o tym, że w kościele byli chowani heretycy i z tego powodu sufragan gnieźnieński, Jan Gniazdowski, musiał dokonać rekoncyliacji świątyni (obrzęd liturgiczny przywracający miejscom sprofanowanym charakter sakralny).

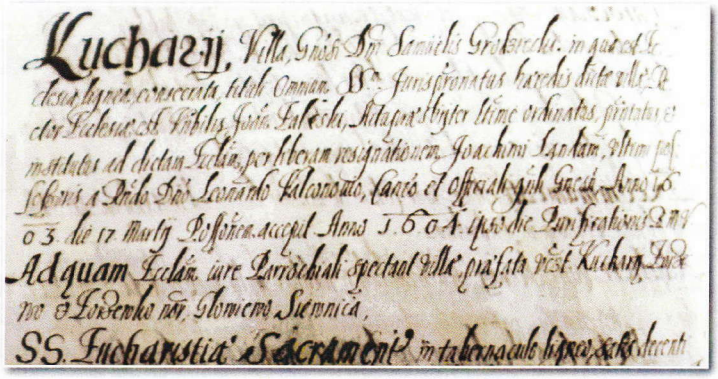

Fragment wizytacji z 1608 r. z opisem [8]

Parafia Kuchary Kościelne z kościołem pod wezwaniem Wszystkich Świętych została dokładnie opisana w przedstawionym powyżej fragmencie wizytacji archidiakona Wincentego a Seve przeprowadzonej w roku 1608. W parafii były położone wsie: Główiew, Kuchary Kościelne, Święcia, Zarzew, Zarzewko. Kościół p.w. Wszystkich Świętych był budowlą drewnianą. Prawo patronatu przysługiwało dziedzicowi Kuchar – Samuelowi Grodzieckiemu.

Godność duszpasterza (plebana) pełnił Jan Zalewski, który parafię objął po rezygnacji Joachima Lankoni [z Lądku] 17 marca 1603 r. i został na nią wprowadzony w 1604 r. Wewnątrz świątyni znajdowały się trzy altarie. Na potrzeby liturgiczne i posługi sakramentalnej były monstrancja, 2 kielichy srebrne z patenami, szaty i bielizna oraz inne przedmioty. Pleban korzystał z mszału rzymskiego, starego brewiarza (antigua), psałterza, graduału, mszału pergaminowego, antyfonarza, kazań (seremones). Inwentarz wspomina również o krzyżu srebrnym oraz krzyżu drewnianym. Wymienia także szaty liturgiczne. Większość mieszkańców parafii była katolikami. Jako heretyków określono Dorotę Czyżewską i Stanisława Czyżewskiego, dzierżawców Kuchar Kościelnych oraz Wojciecha Żychlińskiego, dziedzica Zorzewa. Obecność protestantów była zapewne spowodowana tym, iż Grodzieccy z Wyszyny i Grodźca, dziedziczący w Kucharach byli gorącymi

zwolennikami reformacji, podobnie jak i Wojciech Żychliński, zapewne związany z Żychlinem, gdzie od początku XVII w. kształtował się silny ośrodek Kościoła ewangelicko-reformowanego. Przy parafii funkcjonowała szkoła, której budynek remontowano staraniem obcego plebana. Kierował nią rektor Marcin z Kleczewa, kantorem (nauczycielem śpiewu) był Antoni Sieradensis (z Sieradza). Rektor jako wynagrodzenie za swoją pracę rocznie otrzymywał 5 fl, a kantor 2 fl.

Majątkiem kościelnym, wspólnie z plebanem zarządzali witryny: Bartłomiej Słodzonka z Kuchar Kościelnych, Bartłomiej Pitrena (?) z Zorzewa, Klemens Słupka ze Święci oraz Wojciech Bugaj z Główiewa.

Istniała plebania, w której zamieszkiwał m.in. Andrzej, mansjonarz z Rychwała.

W XVIII w. do parafii należały wsie Główiew, Zarzew – major, Zarzew – minior, Święcia, Kuchary, a w 1766 r. notowano, iż we wsi Święcia, majątku Cystersów z Lądu, istnieje kaplica półpubliczna. Grunty należące do parafii wynosiły 2 morgi i 120 prętów, na których stał kościół plebania i zabudowania gospodarcze. Od początku XV w. do 1815 r. gospodarze (kmiecie, karczmarze ogrodnicy) ze wsi należących do parafii Kuchary, dawali plebanowi Kucharskiemu daninę (tzw. świętopietrze).

Obecny drewniany kościół wybudowano w 1795 r. staraniem ks. Sebastiana Michała Iwańskiego, a właścicielem dóbr Kuchar Kościelnych był wówczas Walenty Biskupski. Nowo wybudowany kościół pod wezwaniem Wszystkich Świętych został postawiony na miejscu walącej się ze starości świątyni. Jest to budynek konstrukcji zrębowej (zwanej również blokową na węgieł), jednonawowy z niższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Jest to system drewnianej konstrukcji z poziomych bali, ułożonych jeden na drugim, tworzących tzw. zręby, połączonych na narożnikach węgłami w zamknięty wieniec. W 1800 r. do parafii Kuchary Kościelne należały wsie; Kuchary, Święcia, Główiew, Zarzew, Zarzewek, Broniki. (księgi parafialne z 1800 r.)

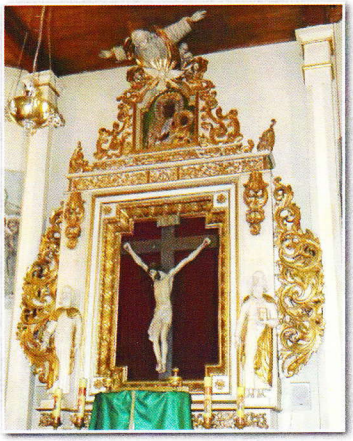

Ołtarz główny w kościele w Kucharach Kościelnych

Ołtarz MB-bolesnej i ołtarz Św. Walentego.

W kościele znajdują się trzy ołtarze barokowe z poprzedniego kościoła z około XVII w. Ołtarz główny to gotycko-renesansowa figura Ukrzyżowanego z XVI w. a nad nim Matka Boska z Dzieciątkiem, gołębica, i najwyżej postać Boga Ojca z rozłożonymi dłońmi.

Ołtarz boczny przy ambonie to obraz MB Bolesnej, był przybrany koroną nad głową i w kokardy srebrne z kamieniami. Drugi ołtarz od strony babińca z wizerunkiem Św. Walentego miał koronę nad głową z dwoma aniołkami po bokach. Korony na ww. obrazach zostały ufundowane około 1779 r. Korony z obrazów i wszystkie srebrne i złote ozdoby oraz kielichy zostały przekazane do Konina w 1831 r. na polecenie władz kościelnych i państwowych (zaborczych). Monstrancja rokokowa i kielich ze scenami z życia Chrystusa. Ambona z końca XVIII w. oraz ludowa rzeźba z XVII w. Chrystusa frasobliwego.

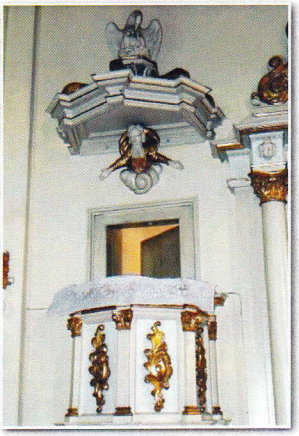

Ambona

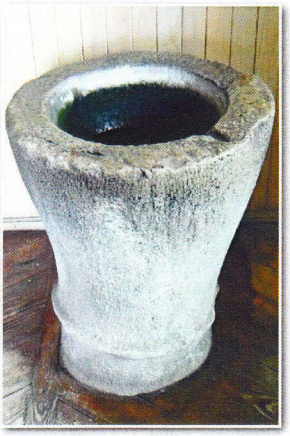

Chrzcielnica

Kamienna chrzcielnica (tzw. stągiew) z około XV w., obecnie znajduje się w tzw. babińcu. Najprawdopodobniej kamienna chrzcielnica jest od samego początku powstania parafii. Takie kamienie do wody wykuwano na okoliczność poświęcenia kościoła parafialnego i parafian. Kamienie na wodę święconą przeznaczoną do udzielania chrztu świętego były obok ołtarza i ambony. Stanowiły najistotniejszy element wyposażenia kościoła parafialnego. Kamienne chrzcielnice były odporne na pożary i różnego rodzaju klęski, dlatego zachowały się do naszych czasów.

Wewnątrz kościoła w nawie głównej na wysokości okien, po obu stronach obiega malowany fryz figuralny z postaciami świętych i motywami religijnymi z Biblii. Były także napisy i ozdoby, które obecnie są zamalowane. W 1815 r. została afiliowana do parafii kucharskiej parafia w Dąbroszynie z wsiami: Dąbroszyn, Sporne, Czyżew, Piskorzew.

W opisie z 1877 r. ukazany jest nowo wybudowany kościół w kształcie krzyża. Ma dach kryty gontem. Kościół może pomieścić ściśle około 800 osób. W 1870 r. dobudowano na kościele pokaźną wieżę z dwiema kopułami zwieńczoną baniastym hełmem, pokrytą blachą angielską i pomalowaną na kolor czerwony. W wieży umieszczono sygnaturkę (mały dzwonek), kościół na zewnątrz został pionowo obszalowany z desek (od dachu do fundamentu). W skład parafii wchodziły wsie: Kuchary Kościelne, Święcia, Czyżew, Dąbroszyn, Główiew, Zarzew, Zarzewek, Piskorzew, Sporne, Broniki, Krępa, Józefów, Trójka, Chonatki, Kanałki, Śmieszne, Posada, Tomaszew, Czajków i Franki. Ludność parafii liczyła 1654 osoby, obok kościoła znajduje się dzwonnica z trzema dzwonami nie określając ich imion.

Kościół otacza parkan wykonany z murowanych słupów z cegły, przęseł kutych z żelaza, bramy i czterech furt. Do dziś zachowały się przy parkanie kamienie nagrobkowe z napisami rodu Gałczyńskich – właścicieli dóbr ziemskich Kuchar Kościelnych w XIX w.

Chór i organy w Kucharach Kościelnych

Dokument z 1827 r. opisuje wieś Kuchary wspominając między innymi, że na granicy między Kucharami a Święcią znajdują się dwa duże kamienie, a na nich napis: 1. (*Patrimonium Xsti*) i 2. (1740 r.). Około połowy XIX w. w odległości 500 m od kościoła w stronę południową założono cmentarz grzebalny wielkości około 1 ha.

Fragment malowanego fryzu figuralnego świętych

W XX w. przeprowadzano gruntowny remont kościoła. Pierwszy raz w 1912 r. przez ks. St. Małachowskiego – nowy dach, renowacja wewnątrz, nowe obszalowanie kościoła. Drugi raz w 1994 r. przez ks. Tadeusza Dunaja. Dokonano wtedy wymiany elewacji drewnianej, zewnętrznej i wewnętrznej (kompletne malowanie), zakupiono nowe organy, odnowiono obraz MB Bolesnej. W 2000 r. wystawiono kaplicę przedpogrzebową.

W 2008 r. staraniem ks. Czesława Króla zainstalowano urządzenie alarmowe (przeciwpożarowe), nowy dach na plebanii, ogrodzenie cmentarza, chodniki na cmentarzu i przy plebanii.

W 2000 r. ludność parafii liczyła około 2500 osób z wsiami: Kuchary Kościelne, Broniki, Czyżew, Dąbroszyn, Sporne, Piskorzew, Posada, Tomaszew, Trójka, Zarzew, Zarzewek, Franki, Główiew. Grunty ziemi parafialnej wynoszą 12,56 ha.

Odpusty odbywają się we Wszystkich Świętych (1 listopada), w kościele filialnym w Dąbroszynie w św. Rocha (niedziela po 15 sierpnia); tradycyjna uroczystość parafialna – Matki Bożej Bolesnej ma miejsce w niedzielę po 15 września.

Fragment malowanego fryzu figuralnego świętych

Tablica poświęcona ofiarom katyńskim z parafii Kuchary Kościelne

Tablica ufundowana przez parafian po II wojnie światowej

W kościele pod chórem umieszczone są dwie tablice, pierwsza poświęcona ks. Stanisławowi Małachowskiemu, proboszczowi parafii w Kucharach w latach 1907-1940. Druga żołnierzom z parafii, którzy zostali zamordowani w Katyniu. Na tablicy widoczny jest wizerunek Matki Boskiej Katyńskiej, tablicę pamiątkową ufundowali ks. Zdzisław Król i Andrzej Król.

Parafia na przestrzeni wieków należała do archidiecezji gnieźnieńskiej, od 1818 do 1925 r. do diecezji kujawsko-kaliskiej, diecezji włocławskiej, dekanatu konińskiego. Obecnie znajduje się w diecezji włocławskiej, a w dekanacie tuliszkowskim.

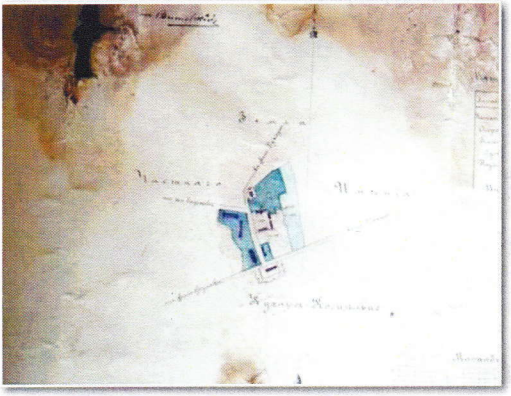

Fragment mapy Kuchar Kościelnych z XIX w. [9]